

بسم الله الرحمن الرحيم

بررسی تأثیر وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی دانشجویان بر مشارکت سیاسی آنها (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه تهران)

توسط:

علی اصغر فیروزجائیان گلوگاه

پایان نامه:

ارائه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد (ام.آ)

در رشته

جامعه شناسی

از دانشگاه شیراز

شیراز ، ایران

012098

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی

امضای اعضای کمیته پایان نامه:

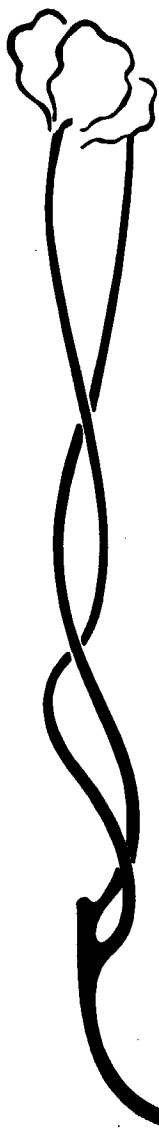
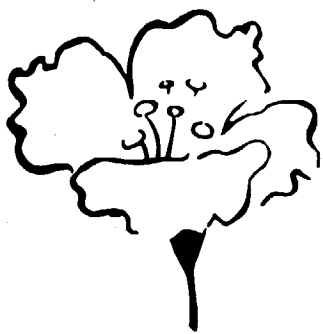
.....
دکتر جهانگیر جهانگیری، استادیار بخش جامعه شناسی (رئیس کمیته)

.....
دکتر عبدالعلی لهسایی زاده، دانشیار بخش جامعه شناسی

.....
دکتر حبیب احمدی، استادیار بخش جامعه شناسی

اردیبهشت ۱۳۸۰

۳۴۶۴

تقديم به:

دو کوهره وجودم

پدر

و

مادرم

و

تمام

**اخصانهای
آزاد اندیش**

سپاسگزاری

بازا ساقبا که هواخواه خدمتیم مشتاق بندگی و دعاگوی دولتیم

منت خدای را عزو وجل که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندر اش مزید نعمت. و خدای را شاکریم که کرم خویش مستوجب ما، رسیدن به معشوق را عشق ما، معرفت را وسیله آن، حیات را برای زندگی و زندگی را برای کمال و تعالی ما قرار داده است. بی شک جهالت تلخ است و رذالت برآمده از آن و معرفت شیرین و شهادت زائیده آن. قطعاً این تحقیق بدون یاری و مساعدت بسیاری از عزیزان به نتیجه مطلوب نمی رسید. از این رو بر خود لازم می دانم تا از اساتید گرامی ام آقایان دکتر جهانگیری، دکتر لهسایی زاده و دکتر احمدی بخاطر دغدغه ها و راهنماییهای ارزنده شان تشکر نمایم. همچنین از دوستان عزیزم، آقایان عنبری، حضرت زاده، بابا الله تبار، مهدوی، غلام حسین زاده، دهستانی، موسوی، برشد، تقی زاده، عظیمی و خانم ها مرادی، کیدقان و عظیمی که هر کدام به نحوی مرا در انجام این کار یاری داده اند کمال تشکر و قدردانی را دارم.

چکیده

بررسی تأثیر وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی دانشجویان بر مشارکت سیاسی آنها (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه تهران) توسط

علی اصغر فیروز جانیان گلوگاه

هدف از انجام این تحقیق بررسی تأثیر وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی دانشجویان بر مشارکت سیاسی آنها می باشد. این تحقیق به شیوه پیمایش انجام شده است. و داده ها به وسیله پرسشنامه از ۳۷۹ نفر از دانشجویان دانشگاه تهران جمع آوری شده است.

در این تحقیق از نظرات هانتینگتن و نلسون، گوئل و میلبراث، لیپست، براون و جامعه پذیری سیاسی استفاده شده است. چارچوب نظری تحقیق ترکیبی و با تاکید بر جامعه پذیری سیاسی می باشد.

نتایج تحلیل دو متغیره نشان می دهد که از میان ۲۱ متغیر مستقل بین ۱۶ متغیر (سن، جنس، وضعیت تأهل، تحصیلات مادر، تحصیلات پدر، نوع شغل پدر، منزلت شغلی مادر، محل سکونت فرد، وضعیت اقتصادی، نوع دانشکده، خانواده سیاسی، دوستان سیاسی، شرکت در انجمن های ارادی، تعهد مذهبی، استفاده از وسایل ارتباط جمعی، گرایش به رسانه ها) و مشارکت سیاسی فرد رابطه معنی دار موجود بوده و بین ۵ متغیر مستقل (تحصیلات فرد، وضعیت شغلی فرد، نوع شغل مادر، منزلت شغلی پدر و قومیت) و مشارکت سیاسی فرد هیچگونه رابطه معنی داری دیده نشده است.

نتایج تحلیل چند متغیره نیز نشان می دهد که از میان متغیرهای مستقل تنها ۵ متغیر (به ترتیب دوستان سیاسی، خانواده سیاسی، گرایش به رسانه ها،

شرکت در تشکله‌ها و تحصیلات پدر) وارد معادله رگرسیونی گشته که در مجموع ۶۴/۸ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین کرده‌اند. نتایج حاصل از تحلیل چند متغیره اهمیت نظریه جامع‌ه پذیری سیاسی را در تبیین مقوله مشارکت سیاسی به خوبی نشان می‌دهد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۵	فهرست جداول
	فصل اول: مقدمه
۱	۱-۱- موضوع تحقیق
۲	۱-۲- اهمیت موضوع
۷	۱-۳- اهداف تحقیق
	فصل دوم: بررسی پیشینه پژوهش
۹	۱-۲- تحقیقات انجام شده خارجی
۲۱	۱-۱-۲- نقد و بررسی مطالعات پیشین خارجی
۲۳	۲-۲- تحقیقات انجام شده داخلی
۲۶	۱-۲-۲- نقد و بررسی مطالعات پیشین داخلی
	فصل سوم: مبانی نظری تحقیق
۳۰	۱-۳- تعریف مشارکت سیاسی
۳۳	۲-۳- ابعاد مشارکت
۳۶	۲-۳- دموکراسی مشارکتی
۴۰	۲-۴- مروری بر نظریه های مشارکت سیاسی
۴۲	۲-۴-۱- ساموئل هانتینگتن و جان ام نلسون
۵۰	۲-۴-۲- لستر میلبراث و گوئل
۵۵	۲-۴-۳- سیمور مارتین لیپست
۶۳	۲-۴-۴- کن براون
۶۷	۲-۴-۵- جامعه پذیری سیاسی

۷۲ عوامل مؤثر بر جامعه پذیری سیاسی ۱-۵-۴-۳
۸۹ شیوه های یادگیری سیاسی ۲-۵-۴-۳
۹۱ چارچوب نظری مورد استفاده ۵-۳
۹۵ مدل مورد نظر تحقیق ۶-۳
۹۶ فرضیات تحقیق ۷-۳

فصل چهارم: چارچوب روش تحقیق

۹۸ روش تحقیق ۱-۴
۹۹ ابزار جمع آوری اطلاعات ۲-۴
۹۹ جامعه آماری ۳-۴
۹۹ روش نمونه گیری ۴-۴
۱۰۰ حجم نمونه ۵-۴
۱۰۱ آزمون پرسشنامه ۶-۴
۱۰۱ اعتبار ۱-۶-۴
۱۰۱ روایی ۲-۶-۴
۱۰۲ روش توصیف و تجزیه و تحلیل داده ها ۷-۴
۱۰۳ توصیف داده ها ۱-۷-۴
۱۰۳ تجزیه و تحلیل داده ها با آماره های استنباطی .. ۲-۷-۴
۱۰۳ تحلیل واریانس ۱-۲-۷-۴
۱۰۴ ضریب همبستگی پیرسون ۲-۲-۷-۴
۱۰۵ رگرسیون دو متغیره ۳-۲-۷-۴
۱۰۵ رگرسیون چند متغیره ۴-۲-۷-۴
۱۰۶ تعریف متغرها ۸-۴
۱۰۶ متغیر وابسته ۱-۸-۴
۱۰۷ متغیرهای مستقل ۲-۸-۴

فصل پنجم: تجزیه و تحلیل داده ها

۱۱۳ تجزیه و تحلیل توصیفی داده ها ۱-۵
۱۱۳ مشارکت سیاسی و وضعیت جنسی فرد ۱-۱-۵

- ۱۱۴ ۲-۱-۵- مشارکت سیاسی و وضعیت تأهل فرد
- ۱۱۴ ۳-۱-۵- مشارکت سیاسی و وضعیت تحصیلی فرد
- ۱۱۵ ۴-۱-۵- مشارکت سیاسی و سن فرد
- ۱۱۷ ۵-۱-۵- مشارکت سیاسی و قومیت فرد
- ۱۱۸ ۶-۱-۵- مشارکت سیاسی و وضعیت تحصیلی پدر فرد
- ۱۱۹ ۷-۱-۵- مشارکت سیاسی و وضعیت تحصیلی مادر فرد
- ۱۲۰ ۸-۱-۵- مشارکت سیاسی و محل سکونت فرد
- ۱۲۱ ۹-۱-۵- مشارکت سیاسی و منزلت شغلی پدر فرد
- ۱۲۲ ۱۰-۱-۵- مشارکت سیاسی و منزلت شغلی مادر فرد
- ۱۲۴ ۱۱-۱-۵- مشارکت سیاسی و وضعیت شغلی پدر فرد
- ۱۲۴ ۱۲-۱-۵- مشارکت سیاسی و وضعیت شغلی مادر فرد
- ۱۲۵ ۱۳-۱-۵- مشارکت سیاسی و وضعیت اقتصادی خانواده فرد
- ۱۲۶ ۱۴-۱-۵- مشارکت سیاسی و نوع دانشکده
- ۱۲۷ ۲-۵- تجزیه و تحلیل استنباطی داده ها
- ۱۲۷ ۱-۲-۵- بررسی فرضیه اول
- ۱۲۸ ۲-۲-۵- بررسی فرضیه دوم
- ۱۲۹ ۳-۲-۵- بررسی فرضیه سوم
- ۱۲۹ ۴-۲-۵- بررسی فرضیه چهارم
- ۱۳۰ ۵-۲-۵- بررسی فرضیه پنجم
- ۱۳۱ ۶-۲-۵- بررسی فرضیه ششم
- ۱۳۲ ۷-۲-۵- بررسی فرضیه هفتم
- ۱۳۳ ۸-۲-۵- بررسی فرضیه هشتم
- ۱۳۴ ۹-۲-۵- بررسی فرضیه نهم
- ۱۳۵ ۱۰-۲-۵- بررسی فرضیه دهم
- ۱۳۶ ۱۱-۲-۵- بررسی فرضیه یازدهم
- ۱۳۷ ۱۲-۲-۵- بررسی فرضیه دوازدهم
- ۱۳۸ ۱۳-۲-۵- بررسی فرضیه سیزدهم

۱۳۹	۱۴-۲-۵- بررسی فرضیه چهاردهم
۱۳۹	۱۵-۲-۵- بررسی فرضیه پانزدهم
۱۴۰	۱۶-۲-۵- بررسی فرضیه شانزدهم
۱۴۱	۱۷-۲-۵- بررسی فرضیه هفدهم
۱۴۲	۱۸-۲-۵- بررسی فرضیه هجدهم
۱۴۳	۳-۵- تحلیل چند متغیره
		۱-۳-۵- ارزیابی معادله پیشبینی مشارکت سیاسی به روش مرحله به
۱۴۴	مرحله (Stepwise)
فصل ششم: نتیجه گیری		
۱۴۸	۱-۶- نتیجه گیری
۱۵۳	۲-۶- محدودیتها
۱۵۴	۳-۶- پیشنهادات
۱۵۵	پیوست
۱۶۳	فهرست منابع

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۱۲	جدول ۵-۱-۱- توزیع فراوانی مشارکت سیاسی بر حسب جنسیت.....
۱۱۴	جدول ۵-۱-۲- توزیع فراوانی مشارکت سیاسی بر حسب وضعیت تأهل جدول ۵-۱-۳- توزیع فراوانی مشارکت سیاسی
۱۱۵	بر حسب وضعیت تحصیلی فرد.....
۱۲۳	جدول ۵-۱-۴- توزیع فراوانی مشارکت سیاسی بر حسب سن فرد.....
۱۱۷	جدول ۵-۱-۵- توزیع فراوانی مشارکت سیاسی بر حسب قومیت فرد..... جدول ۵-۱-۶- توزیع فراوانی مشارکت سیاسی
۱۱۸	بر حسب وضعیت تحصیلی پدر فرد..... جدول ۵-۱-۷- توزیع فراوانی مشارکت سیاسی
۱۱۹	بر حسب تحصیلی مادر فرد..... جدول ۵-۱-۸- توزیع فراوانی مشارکت سیاسی
۱۲۰	بر حسب محل سکونت فرد..... جدول ۵-۱-۹- توزیع فراوانی مشارکت سیاسی
۱۲۱	بر حسب شغل پدر فرد..... جدول ۵-۱-۱۰- توزیع فراوانی مشارکت سیاسی
۱۲۲	بر حسب منزلت شغل مادر..... جدول ۵-۱-۱۱- توزیع فراوانی مشارکت سیاسی
۱۲۳	بر حسب وضعیت شغل پدر..... جدول ۵-۱-۱۲- توزیع فراوانی مشارکت سیاسی
۱۲۴	بر حسب وضعیت شغل مادر.....

- جدول ۵-۱-۱۳- توزیع فراوانی مشارکت سیاسی
- ۱۲۵ بر حسب وضعیت اقتصادی خانواده
- جدول ۵-۱-۱۴- توزیع فراوانی مشارکت سیاسی بر حسب نوع دانشکده. ۱۲۵
- جدول ۵-۲-۱- نتایج تحلیل پراکنش یکطرفه بین جنس
- ۱۲۷ و مشارکت سیاسی
- جدول ۵-۲-۲- همبستگی سن فرد و مشارکت سیاسی..... ۱۲۸
- جدول ۵-۲-۳- نتایج تحلیل پراکنش یک طرفه بین
- ۱۲۹ وضعیت تأهل و مشارکت سیاسی
- جدول ۵-۲-۴- همبستگی تحصیلات فرد و مشارکت سیاسی..... ۱۲۹
- جدول ۵-۲-۵- همبستگی تحصیلات پدر فرد با مشارکت سیاسی..... ۱۳۰
- جدول ۵-۲-۶- همبستگی تحصیلات مادر فرد و مشارکت سیاسی فرد... ۱۳۱
- جدول ۵-۲-۷- نتایج تحلیل پراکنش یک طرفه بین
- ۱۳۲ وضعیت شغلی فرد و مشارکت سیاسی
- جدول ۵-۲-۸- نتایج تحلیل پراکنش یک طرفه بین
- ۱۳۲ ونوع شغل مادر و مشارکت سیاسی
- جدول ۵-۲-۹- نتایج تحلیل پراکنش یک طرفه بین
- ۱۳۳ نوع شغل پدر و مشارکت سیاسی
- جدول ۵-۲-۱۰- همبستگی منزلت شغلی مادر و مشارکت سیاسی فرد... ۱۳۴
- جدول ۵-۲-۱۱- همبستگی منزلت شغلی پدر و مشارکت سیاسی فرد... ۱۳۴
- جدول ۵-۲-۱۲- آزمون تفاوت میانگین مشارکت سیاسی
- ۱۳۵ بر حسب محل سکونت فرد
- جدول ۵-۲-۱۳- همبستگی وضعیت اقتصادی خانواده
- ۱۳۶ و مشارکت سیاسی فرد
- جدول ۵-۲-۱۴- آزمون تفاوت میانگین مشارکت سیاسی
- ۱۳۷ بر حسب نوع دانشکده
- جدول ۵-۲-۱۵- همبستگی خانواده سیاسی و مشارکت سیاسی فرد... ۱۳۷

- جدول ۵-۲-۱۶- همبستگی میزان شرکت در
 ۱۳۸ انجمن های ارادی و مشارکت سیاسی فرد
 جدول ۵-۲-۱۷- همبستگی دوستان سیاسی و مشارکت سیاسی فرد..... ۱۳۹
 جدول ۵-۲-۱۸- آزمون تفاوت نمره مشارکت سیاسی
 ۱۴۰ بر حسب نوع قومیت فرد.....
 جدول ۵-۲-۱۹- همبستگی میزان تعهد مذهبی و مشارکت سیاسی فرد..... ۱۴۰
 جدول ۵-۲-۲۰- همبستگی میزان استفاده از رسانه ها
 ۱۴۱ و وسایل ارتباط جمعی و مشارکت سیاسی فرد
 جدول ۵-۲-۲۱- همبستگی میزان گرایش به رسانه ها
 ۱۴۲ و مشارکت سیاسی فرد
 جدول ۵-۳-۱- عناصر اصلی تحلیل چند متغیره به روش مرحله به
 مرحله از مرحله اول تا مرحله پنجم برای پیش بینی متغیر وابسته..... ۱۴۵
 جدول ۵-۳-۲- عناصر متغیر های درون معادله برای
 ۱۴۵ پیش بینی مشارکت سیاسی در مرحله پنجم
 جدول ۵-۳-۳- عناصر متغیر های خارج از معادله در مرحله پنجم ۱۴۶

فصل اول

مقدمه

۱-۱- موضوع تحقیق:

موضوع این تحقیق بررسی "تأثیر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دانشجویان دانشگاه تهران بر مشارکت سیاسی آنان" می باشد.

بطور کلی مطالعاتی که تاکنون در ارتباط با "مشارکت سیاسی"^۱ انجام شده

است، آن را به دو صورت در نظر گرفته است:

۱- مشارکت سیاسی بصورت متغیر وابسته

۲- مشارکت سیاسی بصورت متغیر مستقل

بررسی مشارکت سیاسی بصورت متغیر وابسته به نقش عوامل مؤثر در ایجاد و نوسان آن اشاره داشته است و از طرفی، در نظر گرفتن مشارکت سیاسی بصورت متغیر مستقل به عواقب و نتایج ناشی از عمل مشارکت سیاسی اشاره دارد. آن گونه که از عنوان موضوع بر می آید مشارکت سیاسی در این تحقیق بعنوان متغیر وابسته مورد بررسی قرار گرفته است. بحث و بررسی در خصوص علل و عوامل مؤثر بر مشارکت سیاسی یکی از عمده ترین مباحث، در حوزه توسعه را به خود اختصاص داده است. مطالعات در این زمینه را می توان در دو سطح تحلیل، تشریح کرد:

۱. سطح خرد: مطالعات در این سطح به اینکه چه نیروها و انگیزه های فردی

در انجام مشارکت دخیل هستند اشاره دارد. در این راستا می توان برای

خصوصیات روانی و شخصیتی و وضعیت اجتماعی - اقتصادی افراد

اهمیت خاص قائل شد.

۲. سطح کلان: مطالعات در این سطح اشاره به این دارد که چه نیروها و ساختارهایی در سطح جامعه بر مشارکت افراد اثر می‌گذارند. و اینکه توزیع خاص نیروها چگونه شکل و ماهیت مشارکت را مشخص می‌کند. با توجه به توضیحی که در بالا آمد، و با توجه به موضوع تحقیق، مشارکت سیاسی در این تحقیق در سطح خرد مورد مطالعه قرار می‌گیرد. اگر در سطح خرد مشارکت را در نظر بگیریم، باید توجه داشته باشیم که وضعیت افراد از طریق مجموعه‌ای از متغیرها تغییر می‌کند. مشارکت افراد بستگی به منابع دارد. این منابع می‌تواند خصوصیات و انگیزه‌های روانی، زمانی، منابع مادی، اطلاعات و آگاهی باشد (مصفا، ۱۳۷۵: ۲۷).

بطور کلی عوامل متعددی بر جهت‌یابی فرد به سمت سیاست بطور اعم و به سوی مشارکت سیاسی بطور اخص تأثیر می‌گذارند. رابرت دال^۱ مجموعه‌ای زیر را برای تعیین جهت‌یابی افراد به سمت سیاست بیان می‌دارد:

۱. شخصیت و خصوصیات ذاتی افراد
۲. فرهنگ عمومی و فراتر از آن فرهنگ سیاسی طایفه، دهکده، شهر، کشور، منطقه یا جهان
۳. جهت‌یابی اولیه و ابتدایی، راههای اجتماعی شدن
۴. تجربه‌های شخصی و وضعیت زندگی
۵. وضعیت ویژه هر فرد در مواجهه با یک مورد حساس (اعتقادی و غیره)

به نظر دال، درحالی که هر یک از این عوامل به جهت‌یابی‌ها کمک می‌کند، در تغییر یا تسهیل آنها نیز مؤثر است. افراد قابلیت پذیرش کمتر یا بیشتر عقاید سیاسی را دارند (دال، ۱۳۶۴: ۱۲۳).

وضعیت اقتصادی - اجتماعی افراد یکی از متغیرهای مهمی است که در سطح خرد مطرح بوده و بر مشارکت سیاسی تأثیر می‌گذارد. محققان به این عنصر اهمیت بسیاری می‌دهند.

در حقیقت، جریان مشارکت سیاسی در غرب را نتیجه تغییر وضعیت اجتماعی - اقتصادی به وسیله مجموعه‌ای از متغیرهای اجتماعی (موقعیت

1-Robert Dahl

اجتماعی، مذهب، فرهنگ و تعلیم و تربیت) و اقتصادی (اشتغال و درآمد) می‌دانند که آنها را به مشارکت سیاسی دور یا نزدیک می‌کند (لاپالمبا را به نقل از مصفا، ۱۳۷۵: ۲۸).

وضعیت اجتماعی - اقتصادی با مشارکت رابطه مستقیم دارد. اغلب محققانی که در این سطح تحلیل می‌کنند، مشارکت را یک امر طبیعی نمی‌دانند بلکه می‌گویند باید آموخته شود، برای اینکه آموخته شود نیز یک شخص باید انگیزه، فرصت و ظرفیت آن را داشته باشد (Maclosky, 1968:257). بنابراین، این تحقیق مشارکت سیاسی را بعنوان متغیر وابسته و در سطح خرد مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد.

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق:

بطور کلی اهمیت و ضرورت انجام هر تحقیقی از دو جنبه قابل طرح است:

۱- اهمیت نظری ۲- اهمیت تجربی و کاربردی

اهمیت نظری هر مطالعه ای لزوماً با مفهوم شناخت^۱ مرتبط است. هر تحقیقی گستره اطلاعات ما را نسبت به ابعاد مختلف موضوع مورد مطالعه افزایش می‌دهد. این پژوهش به لحاظ نظری ما را با مفهوم مشارکت سیاسی بعنوان مؤلفه اصلی "توسعه سیاسی" آشنا نموده، رابطه بین این مفهوم و مفاهیم دیگر را در حوزه توسعه سیاسی مشخص کرده و به ما اجازه می‌دهد، تا از نظر گاه خاصی به مقوله مشارکت سیاسی نگریندگی و سطح تحلیلیمان را با برقرار کردن رابطه بین این مفهوم و مفاهیم دیگر در حوزه توسعه سیاسی بالا ببریم.

در بیان اهمیت نظری این موضوع باید گفت که در حوزه مربوط به جامعه شناسی سیاسی چهار سطح قابل تفکیک است. که یکی از این سطوح را مشارکت سیاسی در بر می‌گیرد. سه سطح دیگر شامل کشمکش ها و مناقشات سیاسی بین دولتها یعنی جامعه شناسی روابط بین الملل، ماهیت و